זאת אומרת מצות צריכות כוונה. יש לקיים סבר דמתני׳ סתמא קתני ומיירי אפי׳ יכול למצוה שאר ירקות אין לו לטרוח אחר שאר ירקות אלא עושה שני טיבולין במרור והיינו משום דמצות צריכות כוונה וכיון דלא בעידן כו׳ ובגורא פרי האדמה הוא דאכיל ליה כלומר אלא איכא דרך על אכילת מרור ודילמא לא איכוון ודילמא לאו דוקא כלומר ודאי לא איכוון למרור דאין מצוה אלא עד טיבול שני אחר מצה הלכך בעי למהדר ואטבולי פי׳ ולברך על אכילת מרור ולא נקט ובריכי משום דרב חסדא אית ליה דשמעתין דמברך על אכילת מרור בטיבול ראשון והא דקאמר ובגורא פרי האדמה אכיל ליה היינו כלומר שאינו אוכל לשם אכילת מרור אלא אכלו לצאת בגורא פרי האדמה דאי אקלקא דעתך לא בעי כוונה אם כן אע״ג דאכלו לפני מצה וכתיב על מצות ומרורים לא הוא עיכובא אמאי צריך תרי טיבולי במרור הוה ליה להדורי אשאר ירקות משום היכירא בטיבול ראשון ואחר שאר ירקות בטיבול שני יאכל מרור [א] והגמרא דאי לצעולה אין צריכות כוונה ומהדרינן אשאר ירקי משום היכירא וכדי לאכול מרור אחר המצה ומתניתין קמ״ל היכא דליכא שאר ירקי דאפי׳ במרור בעינן תרי טיבולי כדי לאכול מרור כמצוותו ומשום היכירא ולא אמרי׳ שלא יאכל מרור עד לבסוף ולא נחוש להיכירא [ב]: **אבלן דמאי יצא.** אבל ודאי לא

יצא אע״ג דמעשר ירק דרבנן כדאמרינן גבי מצה בכל שעה (לעיל דף לה:) אבל לא בטבל ומוקי לה בטבל טבול מדרבנן ואיתקש מרור למצה ודבמאי יצא נמי במצה משום דאי בעי מפקיר נכסיה ומזי ליה וטעמא דהחמירו בודאי דרבנן דטבל דאורייתא מפיק חסם (לעיל דף לה:) מצה תאכל עליו ממץ יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טבל ואיתקש מצה לחמץ:

אבלו בלא מתבוין יצא. קשיא לרש לקיש ואע״ג דרש לקיש דייק ממתניתין ע״כ מתניתין לא אייר בכל עניין אלא בדליכא שאר ירקות וקא משני תנאי היא וכיון דאיכא תנא דסבר כרש לקיש דייק שפיר רש לקיש ממתניתין דצריכות כוונה כי מסתמא אייר בכל עניין אפי׳ איכא שאר ירקות: **סילקא** וארוזא. וכ״ש שני מיני בשר: **לית** דחש לה לדר׳ יוחנן בן נורי. וטעמא דאינו בא לידי חימוץ אלא לידי קרחון בפ׳ כל שעה (לעיל דף לה.): **שני מיני בשר.** פירוש ר״ש לגי זכר לפסח ומבושל זכר לחגיגה ולא נהירא דקיימא לן כבן תימא (לעיל דף ע.) דאין חגיגה נאכלת אלא לגי דמתניתין [ג] אתיא כוותיה לכך נראה דתרוייהו מבושלין וכן משמע לשון תבשילין: **אחד** זכר לפסח ואחד לחגיגה. כשאל י״ד להיות בשבת אין צריך לומר ר״י דמ״מ אין לאכל דדמי לחובה אם היינו מניחים מלעשות שני תבשילין [ד] וגם יש לחוש שמא לא יעשו בשאר פסחים ואין שום חשש אם אנו עושין אע״ג דלא צריך לזיכא למיתם שמא יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד עשינו זכר לחגיגה בשבת והשתא נמי נקריבה בשבת דהקריבה מסורה לזריזין וכשיבנה משה ואהרן יהא עמנו וליכא למיטעי אך הכא להניח מלעשות שני תבשילין אין מזהירין אותו: **אמר** רב הונא מברך בו׳. רב הונא סבר כרש לקיש דבעי כוונה ואפי׳ אית ליה שאר ירקות עביד במרור שני טיבולי:

מתקיף

אמר ר״ל זאת אומרת [ו]מצות צריכות כוונה כיון דלא בעידן חיובא דמרור הוא דאכיל ליה בבורא פה״א הוא דאכיל ליה ודילמא לא איכוון למרור הלכך בעי למהדר לאטבולי לשם מרור דאי סלקא דעתך מצוה לא בעיא כוונה למה לך תרי טיבולי והא טביל ליה חדא זימנא ממאי דילמא לעולם [ז]אמצות אין צריכות כוונה ודקאמרת תרי טיבולי למה לי כי היכי דליהוי היכירא לתינוקות וכי תימא א״כ לישמעינן שאר ירקות אי אשמעינן שאר ירקות הוה אמינא היכא דאיכא שאר ירקות הוא דבעינן תרי טיבולי אבל חזרת לחודא לא בעי תרי טיבולי קמשמע לן דאפי׳ חזרת בעינן תרי טיבולי כי היכי דליהוי ביה היכירא לתינוקות ועוד תניא אכלן דמאי יצא אכלן בלא מתכוין יצא [ח]אכלן לחצאין יצא ובלבד שלא ישהא בין אכילה לחבירתה יותר מכדי אכילת פרס תנאי היא דתניא רבי יוסי אומר אע״פ שטיבל בחזרת מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ושני תבשילין ואכתי ממאי דילמא קסבר רבי יוסי מצות אין צריכות כוונה והאי דבעינן תרי טיבולי כי היכי דתיהוי היכירא לתינוקות א״כ מאי מצוה מאי שני תבשילין אמר רב הונא סילקא וארוזא רבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא אמר רב אשי שמע מינה [ט] דרב הונא לית דחייש להא דרבי יוחנן בן נורי דתניא רבי יוחנן בן נורי אומר [י]אורז מין דגן הוא וחייבין על חימוצו כרת ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח חזקיה אמר אפי׳ דג וביצה שעליו רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח וא׳ זכר לחגיגה רבינא אמר אפילו גרמא ובישולא פשיטא היכא דאיכא שאר ירקות מברך אשאר ירקות בורא פרי האדמה ואכיל והדר מברך על אכילת מרור ואכיל היכא דליכא אלא חסא מאי אמר רב הונא מברך מעיקרא אמרור ב״פ האדמה ואכיל ולבסוף מברך עליה על אכילת מרור ואכיל

מתקיף

זאת אומרת מצות צריכות כוונה. משום הכי בעי תרי טיבולי שמא לא נתכוון לשם מרור הואיל ודילך בורא פרי האדמה כשאר ירקות דעלמא: **דילמא הא קמשמע לן דבעינן תרי טיבולי.** משום מיעוקות שישאלו ועבדינן היכירא עובדא: **אכלן לחצאין.** מאי זית בפעם לראשונה ואחי זית בפעם שניה ובמרור קא מיירי: **פגאי היא.** דהאי תנא לית ליה צריכות כוונה ורבי יוסי אית ליה צריכות כוונה: **ש״מ.** מדקאמר רב הונא דמבשלין אורז בפסח ולא חיישי לחימוץ לית דחש לה לדרבי יוחנן: **אפילו דג וביצה שעליו.** שהיו רגילין להטיח את הדג בביצים: **ואחד זכר.** לחגיגת ארבעה עשר: **גרמא וצשולא.** מתיבת בשר ומן המרק: **פשיטא היכא דאיכא שאר ירקי מברך.** מעיקרא אירקי בורא פרי האדמה דאסור ליהנות מן העולם בלא ברכה וכיון דיש לו שאר ירקות הכי שפיר טפי שיברך בפה״א על הירקות תחלה דהיינו ברכה הראויה להם ויפטור את המרור הבא אחריו מברכת בפה״א ואח״כ יברך על החזרת על אכילת מרור:

ולבסוף

רשב״ם

זאת אומרת מצות צריכות כוונה. משום הכי בעי תרי טיבולי שמא לא נתכוון בראשון לשם מרור הואיל ודילך עליו בפה״א כשאר ירקות דעלמא שהרי אין עליהן אכילת מצות מרור לברך עליו על אכילת מרור עד לאחר המצה: **דילמא הא קמ״ל דבעינן תרי טיבולי.** משום מיעוקות שישאלו ועבדי היכירא טובא ומיהו ממרור קמת יצא ידי חובתו. ומהדר ר״ל א״כ דמשום היכירא דתינוקות לחוד נקט תרי טיבולי ולאו לאשמועינן מצות צריכות כוונה לאשמועינן שאר ירקות בטיבול ראשון ומרור בטיבול שני דאיכא נמי היכר לתינוקות. אבל במרור לחודיה לא בעינן תרי טיבולי הא׳ אי בעבדינן משום היכירא דתינוקות לחוד נקט תרי טיבולי ולאו לאשמועינן מצות צריכות כוונה לאשמועינן שאר ירקות בטיבול ראשון ומרור בטיבול שני דאיכא נמי היכר לתינוקות. אבל במרור לחודיה לא בעינן תרי טיבולי הא׳ אי בעבדינן משום היכירא דתינוקות לחוד נקט תרי טיבולי ולאו לאשמועינן מצות צריכות כוונה לאשמועינן שאר ירקות בטיבול ראשון ומרור בטיבול שני דאיכא נמי היכר לתינוקות. אבל במרור לחודיה לא בעינן תרי טיבולי. ג. דלא כתיב בה במועדו, ואם יביאנה בער״ש תפסל בלינה למוצאי שבת. תוס׳ הלא״ש. ד. [ד]יהא נראה דבשאר פעמים שאין הי״ד חל בשבת דהתבשיל השני שאנו עושין בשאר פעמים הוא חגיגה ממש וזה אינו טוב דא״כ הוי כמו קדשים בחוץ. תוס׳ ר״פ.

מסורת הש״ס

א) [מיי׳ פ״ג מהל׳ שופר הל׳ ד ופ״ב מהל׳ מגילה הל״ה טוש״ע או״ח סי׳ ס סעי׳ ד וסי׳ תפח סעי׳ ד וסי׳ תקפט סעי׳ ח וסי׳ תל״ג סעי׳ ג]:

ב) [טוש״ע או״ח סי׳ תפח סעי׳ ו]:

רבינו חננאל

אמר ר״ל זאת אומרת מצות צריכות כוונה, דכיון דהאי חזרת לאו בעידן חיובא דמרור אכיל ליה, [ב]בורא פרי האדמה אכיל ליה, לפיכך בעי טיבול אחרינא דלא איכוון בקמייתא, ואקשינן ודילמא מצות אין צריכות כוונה, ואמאי מטבלינן תרי דמני כי היכי דתהוי היכירא לתינוקות וישאלו אמאי מטבלינן תרי דמני. ואסיקנא אפי׳ במרור לחודיה בעינן תרי טבולי, כי היכא דלהוי היכירא לתינוקות, ולאו משמע דמצות צריכות כונה. ועוד תניא אכלן דמאי או חצאין או אכלן בלא כונה יצא ובלבד שלא ישהה באכילתו (נתן) [ליתן] חצאין בין אכילה לאכילה יתר מכדי אכילת פרס. הנה תניא בהדיא דלא בעו כונה. ופרקינן תנאי היא דתניא ר׳ יוסי אומר אע״פ שטבל בחזרת מצוה להביא לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין, לאו מכלל דר׳ יוסי סבר מצות צריכות כונה. ודחינן ודלמא ר׳ יוסי נמי צריך תרי טיבולי כי היכי דלהוי היכירא לתינוקות. ואמרינן (אף כאן) [אם כן] אמאי קתני מצות. אלא משום דסבר מצות צריכות כונה. מאי שני תבשילין, אמר רב הונא אפי׳ סלקא וארוזא. אמר רב אשי ש״מ מדקאמר אורז מבושל דלית הלכתא כר׳ יוחנן בן נורי דאמר אורז מין דגן הוא. חזקיה אמר אפי׳ דג וביצה. רב יוסף אמר שני מיני בשר, אחד זכר [ג]לצלי ואחד זכר לחגיגה מבושל. רבינא אמר אפי׳ גרמא ובישולא הן שני תבשילין. אסיקנא היכא דאיכא שאר ירקי מברך אשאר ירקי בורא פרי האדמה ואכיל, וכי מטי לאכילת מרור מברך על אכילת מרור ואכיל ליה, היכא דלית ליה אלא חזרת בלבד היכי עבוד.

ג) ל״ל אחד לגי זכר לפסח ואחד מבושל זכר לחגיגה כל״ל וכן כתב הרשב״ם והתוס׳ משמו כאן.

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ שמע מינה מדרבה הוא דלית דמיים:

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה אחד זכר לפסח וכו׳ דחגיגת י״ד אינה דוחה את השבת. מ״ל נמ ע״ב תוס׳ ד״ה כי״ד שאל וכתב ע ע״ב תוספות ד״ה מ״ע:

מוסף רש״י

מצות צריכות כוונה. שיהא מתכוין לשם מצות (ברכות יג.) שהעושה מצות צריך שיכוין למצוה (עירובין צה.) לצאת ידי חובתו (שם).

מוסף תוספות

א. אלא להשמיענו היכא שעשה טיבול הראשון בחזרת לא יצא חובת מרור דמצות צריכות כוונה. תוס׳ הלא״ש. ב. [אלא] אפי׳ היכא דלית ליה אלא חזרת שיצא ידי חובתו בטיבול ראשון, וגם נמי איכא היכירא לתינוקות, אפ״ה לא רצה לשנות הסדר וצריך לעשות שני טיבולין. שם. (ועיין מי׳ הר״ן). ג. דלא כתיב בה במועדו, ואם יביאנה בער״ש תפסל בלינה למוצאי שבת. תוס׳ הלא״ש. ד. [ד]יהא נראה דבשאר פעמים שאין הי״ד חל בשבת דהתבשיל השני שאנו עושין בשאר פעמים הוא חגיגה ממש וזה אינו טוב דא״כ הוי כמו קדשים בחוץ. תוס׳ ר״פ.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

מתקיף לה רב חסדא לאחר שמילא כריסו כו'. רב חסדא נמי גרלה דסבר כר"ל דבעי כוונה אעפ"כ סבר לאין נכון לברך בטיבול שני כיון שכבר מילא כריסו דאי סבר אין לריכות כוונה ה"ל למימר בהדיא דנפיק בטיבול ראשון ואם יברך בטיבול שני הויא ברכה לבטלה ולא לריך לרב חסדא להדורי אשאר ירקי דאשר לא יברך בטיבול שני מאחר שאכל ממנו מעט בטיבול ראשון מידי דהוה אברכת שופר דמברך אתקיעות דישיבה ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה שהם עיקר ועשית על סדר ברכות והשתא כל אלו אמוראי סברי דבעי כוונה וסתמא דמתקי הש"ס סבר הכי מדאיצטריך לפסוק כרב חסדא ואי אין לריכות כוונה פשיטא דלא יברך בטיבול שני דאפילו לא בירך בטיבול ראשון נפק ביה ואי יברך בטיבול שני הויא ברכה לבטלה ולית הלכתא כוותיה דאבוה דשמואל דאית ליה בפרק ראוהו ב"ד (ר"ה דף כח.) אין לריכות כוונה דקאמר בכפאו ואכל מצה יצא ומוקי לה בכפאוהו פרסייס והתם לא מייתי מאכלו בלא מתכוין משום דלגבי אכילה לא בעינן כוונה כולי האי כמו בתפלה ותקיעה ומש"ה נמי לא מייתי הכא בריישות דהתם דבעו כוונה לגבי תפלה ותקיעה בעי כוונה טפי דפריסית: **והדר אכיל חסא בלא ברכה.** ומלאה דאין לריך לברך בפה"מ אע"ג דהגהה הוי הפסק דפריסית לעיל ולא מיפטר בברכה של טיבול ראשון מ"מ ברכת המוציא פוטרתן דהוה להו דבריס הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שהרי ירקות גורלין הכא וקרי ליה נמי למרור פרפרת הפת וכן אמר בגילל מברכין (ברכות ד' מב.) ביתך על הפת פטר את הפרפרת פרפר' היינו דבריס הממשיכים האכילה כגון דגים קטנים ותמרים וירקות והיו רגילים לאוכלם בתוך הסעודה בין מאכל למאכל ולכך פטר את הפרפרת לפי שבא לגורך שעל ידי כך אוכל יותר ואין לומר דפרפרת היינו דבר שבא לגפת בו את הפת דהא הוי בכלל הא דקתני התם דמברך על העיקר ופוטר את הטפילה וקאמר נמי רבי חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ורב פפא נמי פסיק התם הלכתא דבריס הבאים תוך הסעודה מחמת הסעודה והיינו הפרפרת כדפי' אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם שהא מחמת הסעודה תוך הסעודה כגון תאנים וענבים שאינן באין להמשיך המאכל ולא לגפת אלא לתענוג לריכין ברכה לפניהם ולא לאחריהם אחר הסעודה אפילו פרפרת טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם וה"ר יוסף טוב עלם כתב בסדרו למה שאר ירקות באין תחלה לפטור חזרת ועוד דמשמע דלא פטר ליה פת ושמא אינו מחשיבו פרפרת הפת כיון שאינו אוכל ממנו אלא זית: **אתי מרור דרבנן ומבטל למצה דאורייתא.** וכל שכן דאי לא הוי מרור אפי' מדרבנן דמבטל להמלה כדמשמע לקמן והא דשרי בהקומץ (מנחות דף כג:) מלה מתובלת לא אתו בשמיס ומבטלו למלה דאין מן הבשמיס כי אם דבר מועט ב) ולא כאותן שאסרו מלה מתובלת בשם רש"י אף בימיס אחרונים משום דמחמעי לה: **אלא אמר רב אשי.** אין נראה כפירוש הקונטרס דמשבח רב אשי מילתיה דרבי יוחנן ג) שהרי טוב להגיה הבריאתא אפילו לחסר כמו שאנו מגיהין כמה בריאתות מלשבח דברי ר' יוחנן אלא רב אשי מתקיף אבאי ישיבה דמפרשי דמולקין רבנן ואסרי לכרוך דא"כ מאי אפילו אלא רבנן סברי דבכל ענין מצותן בין ע"י כריכה בין כל אחד לבדו ופליגי אהלל דמלריך לכרוך ונקטי רבנן אפילו משום הלל וא"ת מנא לן דסבר הלל דאין מבטלות דילמא שאני הכא דגלי קרא ד ועוד ה הא לרבנן נמי אין מבטלות דהא אם כרכן נמי יצא וי"ל מדסבר דלכתחלה יש לו לכרוך ובדיעבד נפיק כי לא כריך אם כן בעלמא אין מבטלות דאי מבטלות א"כ איצטריך קרא הכא להתיר כריכה ולומר דהכא לא מבטלי ו והלכך לרבנן דמוקי קרא בדיעבד שמעינן דבעלמא מבטלות ושאני הכא דגלי קרא ז: **אלא מבדך אמצה ואכיל ומבדך אמרור כו'.** אם היה כורך שיהיה יחד תחלה הוה אתי מרור דרבנן ומבטל למלה ואם היה אוכל מלה בלא מרור תחלה כשהיה כורכו אחר כך אתי מלה דרשות ומבטל מרור דרבנן ח ומיהו אי הוה קיימא לן דהלל הוה עבדינן הכי מלה לחודא והדר מלה ומרור בבריכה ט כיון שלריך לעשות מדרבנן מלות כריכה דהלל הוה דרבנן ודרבנן: **כל שטיבולו במשקה צריך נטילה.** פי' בקונ' אע"ג דקי"ל (חולין דף קו.) הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח כיון דאיכא משקין וקי"ל (פרה פ"ח משנה ז) כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה הוה להו הנך פירות כמו נהמא ולריך ליטול כמו בנהמא ואין נראה לפרש כן דאם כן כי פריך למה לי נטילת ידים הא לא נגע ומאי נקפא מייני אפילו אי לא נגע כיון דסוף סוף אכיל משקה המטובל לא נגע מאוכל דבעי נטילת ידים י) ועוד וכי לא ידע המקבל דאיכא למיחש דילמא נגע כדאמר רב פפא ונראה דנטילה דהכא לא משום קדושה ונקיות כמו בנהמא אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה ויהא אסור לשתותן ולפסול את גופו כדתנן בפ"ב דחולין (דף לג.) השותה ולא יצא מהן דם כו' הא יצא מהן דם אין נאכלין בידים מסואבות ואמר נמי בסדר הסיבה י) (ברכות דף מג.) הביאו להן יין כל אחד וטול ידו אחת פי' שלא יטמא היין ויפסול גופו והתם סגי ביד אחת אבל

ולבסוף אכיל בלא ברכה. משום דבעינן תרי טבולי: **ומבטל ליה.** לטעם מלה דאורייתא: **שהיה טורכן בגם אחת.** מלה ומרור: **זכר למקדש בהלל.** זכר למה שהיה עושה הלל בזמן שבהמ"ק קיים שהיו אוכלים פסחים: **לריך נטילת ידים.** משום המשקין שהידים שניות וכל הפוסל בתרומה מטמא משקין וכו' ה) : לריך

רשב"ם

ולבסוף אכיל בלא ברכה. משום דבעי' תרי טבולי: **מלה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן.** וטעמא מפרש בשילהי פירקין (דף קכ.): ו) **אפילו נמ"ד כו'.** דכיון דכי הדדי מינהו טולהו קיום מלות מינהו ולא מבטלי אהדדי: **ומבטל ליה.** לטעם מלה דאורייתא: **טורכן בגם אחת.** (מלה) פסח מלה ומרור טורכן בכרך אחד כמו טורכו בגמי (עיטוין דף קג.): **יאכלנו.** כל אחד בפני עלמו מדלא כתיב יאכלו ז) (אותו) ואלא ידענא דאפסח קאי דכתיב לעיל ואכלו את הבשר: **מתקיף לה רב אשי כו'.** ומיהו מולקין עליו תבילין כדבי יוחנן אבל מהכא לא שמעינן: **והשתא דלא איתמר הלכתא לא בהלל ולא ברבנן.** דשמעת לי' מצות אין מבטלות זו את זו הלל היא ז) דתניא אמרו עליו על הלל שהיה טורכן בבת אחת ואוכלן שנאמר ז על מצות ומרורים יאכלוהו אמר א) רבי יוחנן חולקין עליו חבריו על הלל דתניא יכול יהא טורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן תלמוד לומר ב) על מצות ומרורים יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו מתקיף לה רב אשי אי הכי מאי אפילו אלא אמר רב אשי האי תנא הכי קתני יכול לא יצא בהו ידי חובתו אא"כ טורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו השתא דלא איתמר הלכתא לא בהלל ולא ברבנן ג מבורך על אכילת מצה ואכיל והדר מבורך על אכילת מרור ואכיל והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה זכר למקדש בהלל אמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא ג כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים אמר רב פפא שמע מינה האי חסא לריך

תורה אור השלם

1. בְּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

במדבר ט יא

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מתקיף לה ר"ח וכו' מולקת הברכה שבירך בטיבול הראשון. עי' לקמן לק ע"א תוס' ד"ה בלתלוטה: **שם** ד"ה והדר אכיל וכו' **ולא** שייך כאן חבילות. עי' ברכות לט ע"ב תוס' ד"ה הכל מודיס:

מוסף רש"י

ולבסוף. לכי מטי לאוכלה, **אכיל אכילת חסא בלא ברכה.** פירוס בלא ברכת מרור, אבל ברכת בוצא פרי האדמה ולא המוציא ולא מברך, דאסור לאדם ליהנות מן העולם בלא ברכה (האורה ח"א סי' פח). **משמיה דגמרא.** כך קיבל מרבו ורבו מרבו (יבמות פו.) **לו:** כך נקבעה בגמרא ושנוהה בפי בני בית המדרש (קדושין נג.). **שהיה טורכן בבת אחת ואוכלן.** ולא אתי טעם מרור ומבטל ליה לטעם מלה (זבחים עט).

מוסף תוספות

א. דדוקא קידוש ובורכת המזון שהם שתי מצוות חשיב חבילות הבילות אבל ברכת נהנין לא שייך לומר כן. תוס' ר"פ לעולם קיד. ב. ר"פ. [דהכא שאני ד]חדוק המרירות הוא דמבטל טעם המצה. תוס' מנחות כג: ג. דר' יוחנן קבלה היתה בידו דחלוקים על הלל. תוס' ר"פ. ד. שמצותן בכך וכמצוה אחת דמי. מר' סר"ן. ה. היכי מוכח ר' יוחנן מהכא דחלוקין עליו חבריו על הלל. תוס' ר"פ. ו. אלא ש"מ דס"ל [להלל] דבעלמא נמי מצוות אין מבטלות וכו'. **סס.** ז. דהכא אין מבטלות זו את זו ומותר לאוכלן בבת אחת. **שם.** ח. (ז)כי היכי דמצוה דרבנן מבטלא לה לדאורייתא הכי נמי רשות גמור מבטל לה לדרבנן. מר' הר"ן. ט. דאפילו הלל מודה דבדאורייתא ובדרבנן אתי דרבנן ומבטל ליה לדאורייתא. תוס' ר"פ.

עין משפט נר מצוה

עט א מיי' פ"ח מהל' מלה הלכה יב סמג עשין מא טוש"ע ס"ח סי' תפה סעיף ב:

פ ב מיי' שם הלכה ו [והלכה ח] טוש"ע שם סעיף ח:

פא ג מיי' שם הלכה ח ופ"ו מהל' ברכות הלכה ח סמג שם ועשין מז טוש"ע ס"ח סי' תעג סעיף ו וסי' קנח סעי' ד [כה אלפס ברכות פ"ח דף מה. וברא"ש פ' כל הבשר סי' יו"ד]:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) בגמ' אמר ר' יוחנן מולקין עליו תבריו על הלל. ל"ג עיין ביאור סוגיין ולשון רש"י ותוספות בש"ס שער אפרים סי' ל"ח נ"ב נ"ד ובשו"ת בית יעקב סי' ס"ח באורך מאד ומסדומה שהוא שמו אחר הלגת לשון הרי"ף והרמב"ן בספר המלחמות בסוגיין יעש"ס: **ב)** שם תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו. ממקו תיבות על מצות ומרורים וע"ב [מצות על מרורים] כל"ל לפרש"ס בד"ה יאכלוהו והבן הדו"ק:

רבינו חננאל

ואסיקנא רב חסדא אמר מבורך אחורת מעיקרא ברוא פרי האדמה ועל אכילת מרור. ובסוף אכיל חזרת בלא ברכה והלכתא כרב חסדא. **רב אחא** מהדר אשאר ירקי לאפוקי נפשיה מפלוגתא. אמר **רבא לא** ניכול אינש מצה ומרור בהדי הדדי דסבירא לן מצה בזמן הזה [דאורייתא ומרור] דרבנן ואתי מרור דרבנן ומבטל מצה דאורייתא. ואפי' למאן דאמר מצות אין מבטלות זו את זו, הני מילי דאורייתא ודאורייתא, כגון מצה ומרור בזמן שבית המקדש קיים דתרוייהו דאורייתא, אבל בזמן הזה דמרור דרבנן הוא, לא. מאן תנא דאמר מצות אין מבטלות זו את זו הלל, דתניא אמרו עליו על הלל שהיה טורך המרור על המצה ואוכל בבת אחת כו'. אמר ר' יוחנן חלוקין עליו חבריו על הלל, דתניא יכול לא יהא אדם יוצא ידי חובתו בפסח אלא אם כן טורכן בבת אחת מצה ומרור ואוכל בדרך שהלל אוכלן, ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו, זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. השתא דלא אתמר הלכתא לא כרבנן ולא כהלל, מבורך אמצה לחודיה ואכיל, ומבורך אמרור לחודיה ואכיל, והדר כריך ליה למרור אמצה ואכיל להו בבת אחת בלא ברכה זכר למקדש כהלל. **אמר** ר' אושעיא כל שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים. אמר רב פפא ש"מ מדקתני מרור

פב א ב ג מיי' פ"ח מהל' מלה הל' ו וז סמג עשין מא טוש"ע ח"מ סי' תעה סעיף ח:

פג ד [מיי' פרק ו מהל' מלה דין כז] טוש"ע סס סעיף ג:

פד ה מיי' סס פ"ח הלכה ב וסמג סס טוש"ע ח"מ סי' תעג סעיף ד:

פה ו מיי' סס פ"ז הל' ג טוש"ע סס סעיף ו:

פו ז ח סס סעיף ז:

רבינו חננאל

צריך נטילת ידים, צריך לשקועיה משום קפא כדי שתמות הקפא שבאותו הירק מן החומץ שבחרוסת. פי' קפא תולעת, דתניא בתרומות האוכל תולעים שבעקרי אילנות ואת הקפא שבירק חייב. יבחושין שבחומץ ושביין ח) מותרין. סגנן במסגנת אסורין. דאי לא משקע ליה למה ליה נטילת ידים. **אדבריה** רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש, הנוטל ידיו בטבול ראשון צריך שיטול ידיו בטבול שני, ואמרי' למה לי נטילת ידים שניה הא משא ידיה חדא דימנא, ופרקי' כיון דמפסיק ביניייהו ואמר אגדתא והלילא, דלמא מסח דעתיה ונגע במידי דמטנף, הלכך צריך נטילת ידים שניה. אמר רבא בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא. בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא. כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה לא יצא. אמר רב שימי בר אשי מצה ומרור וחרוסת בפני כל אחד ואחד, ואין עוקרין השלחן אלא לפני מי שאומר הגדה. רב כהנא אמר כלהו לפני מי שאומר הגדה. ולמה עוקרין השלחן, כדי שישאלו התינוקות, כי הא דאביי הוה יתיב קמי רבא חזא דמגבה פתורא אמר אכתי לא אכלינן כו'. גרסינן בפרק כיצד מברכין על הפירות. אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב וקיימא לן מפני שהוא יום טוב צריך לבצוע על שתי ככרות כשבת דכתיב ביה לקטו לחם משנה, הלכך בפסח מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע. ומסתברא אפרוסה ויש אומרים אשלימה. **תניא לחם שעונין עליו דברים.** פי' אומר עליו הגדה, **מצה זו שאנו אוכלין כו'.**

ח) כתוספתא שם שלפניו הגי' שמרין לך הגר"א ז"ל הגיה מותרין וגי' רבינו מסייע ליה ודבריו הגר"א ז"ל ביו"ד סי' פ"ד סק"ח תמוה לפי זה וצ"ע.

אבל במרור נוגע בב' ידיו וקאמר הסיבו מביאין להם מיס אע"פ שכל אחד כבר נטל ידו אחת מחוץ ונוטל ב' ידיו אע"ג דאמרינן (ידיס פ"ב מ"ח) נטל ידו אחת משטיפה אחת טהורה צריך ליטול שתיהן ולפי שנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה לכך סבר המקשה דבהן נטילה ליכא למיגזר שמא יגע ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך (חולין דף קו.) וכ"ש אנן שאין אנו זוהרין מלטמאות עצמנו ומנאכול אוכלין טמאין ואין אנו צריכין לאותה נטילה והמברך הרי זה מברך ברכה לבטלה וכבר סדרים כתיב שצריך על הנטילה לברך ואין נראה כדפרישית: **קפא.** פי' ר"מ תולעת כדתניא

התולעת שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים והקפא שבירק והיבחושין שביין וחומץ הרי אלו מותרים וא"ת מיקשי מינה לשמואל דאמר בסוף אלו טריפות (חולין דף סז.) קישות שהתליע באיניה אסור משום שרץ השורץ על האדמה ומיהו שמואל סבר כאידך ברייתא דמייתי התם ומיהו ק"ק דמ"מ אמאי לא מייתי הך ברייתא התם ועוד שמואל היכי אכיל מרור בפסח וכי תימא דבדיק להו שלא יהא שם קפא א"כ אמאי צריך חרוסת כיון דליכא קפא ושמא ברוב ירקות אין בהם קפא וסמיך שמואל אחרוא ומשום סכנה דקפא מייסיגן למיעוטא וצריך חרוסת: **צריך שיטול בטיבול שני.** לאו דוקא נקט בטיבול שני דהא עדיף ליה בתר המוציא דבעי נטילת ידים אלא אגב טיבול ראשון נקט טיבול שני והנטילה נמי גם לצורך טיבול נאמר: **אסוחי מסח דעתיה ונגע.** תימה מה צריך להאי טעמא תיפוק ליה דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה אלא שלא יטמא את המשקין וי"ל דס"ד דכיון שנטל יועיל אפילו לנתמא דחולין לא בעי כוונה לכך צריך להאי טעמא: **ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא.** וא"ת כיון שאין במרור זה מצוה מדרבנן ליבטיל מרור להאי מצה דבהדיה וי"ל דלא שייך ביטול אלא כשלועסן יחד דאז מבטל טעם אחד את חבירו אבל כשהם שלמים אפילו יהיה יותר מחבירו לא מבטל ליה: **מצה לפני כל אחד ואחד מרור כו'.** נראה דטעמא כדי שיטעום תיכף לברכה מיד כיון שזאת הברכה היא לשם חובה אבל בשאר ימות השנה לאין הברכה חובה אין צריך לטעום תיכף לברכה מיד: **למה** עוקרין את השלחן. דוקא שלהן שהן קטנים אבל שלנו שהן גדולים איכא טורח גדול בעקירתו נהגו לסלק הקערה לגד אחד דליהוי כעקירת שלחן ומה שנוהגין לסלק שני תבשילין בשעת הגבהה כדי שלא יהא נראה כמקדש קדשים בחוץ וכן יסד ה"ר יוסף בסדרו מוסך מהקערה שני תבשילין ומגביה קערה ולימא הא לחמא עניא כו' ולא יתכן דהא דאמר בשר אינו צריך להגביה היינו בשעה שאומר פסח זה דאז ודאי נראה כאוכל קדשים: **כדי** שיכיר התינוק וישאל. כלומר ומתוך כך יבא לשאול בשאר דברים אבל במה שאול למה אנו עוקרין השלחן לא יפטר ממה נשתנה והיא דאביי לא פי' הגמ' אלא תחלת שאילתו: מה

א) צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא דאי ס"ד לא צריך לשקועיה נטילת ידים למה לי הא לא נגע ודילמא לעולם אימא לך לא צריך לשקועיה וקפא מריחא מיית אלא למה לי נטילת ידים דילמא משקעו ליה ואמר רב פפא ב) לא נישחי איניש מרור בחרוסת דילמא אגב חלייה דתבלין מבטיל ליה למרוריה ובעינן טעם מרור וליכא אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש ג) נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני אמרוה רבנן קמיה דרב פפא הא בעלמא איתמר דאי סלקא דעתך הכא איתמר למה לי נטילת ידים תרי זימני הא משא ליה ידיה חדא זימנא אמר להו רב פפא אדרבה הכא איתמר דאי ס"ד בעלמא איתמר למה לי תרי טיבולי אלא מאי הכא איתמר נטילת ידים תרי זימני למה לי הא משא ליה ידיה חדא זימנא אמרי כיון דבעי למימר אגדתא והלילא דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע אמר רבא ד) בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה נמי לא יצא אמר רב שימי בר אשי מצה לפני כל אחד ואחד מרור לפני כל אחד ואחד וחרוסת לפני כל אחד ואחד ואין עוקרין את השלחן אלא לפני מי שאומר הגדה רב הונא אומר כולהו נמי לפני מי שאומר הגדה ה) והלכתא כרב הונא למה עוקרין את השלחן אמרי דבי ר' ינאי ו) כדי שיכירו תינוקות וישאלו אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מדלי תכא מקמיה אמר להו עדיין לא קא אכלינן אתו קא מעקרי תכא מיקמן אמר ליה רבה ז) פטרתן מלומר מה נשתנה: ח) אמר שמואל ט) לחם עוני (כתיב) י) לחם שעונין עליו דברים תניא נמי הכי לחם עוני לחם שעונין עליו דברים הרבה דבר אחר לחם עוני עני כתיב מה עני שדרכו בפרוסה

אף

בעינן: **בלע מרור לא יצא.** דבעינן טעם מרור וליכא דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר לוימררו את חייהם (שם א) כך מצאתי כתוב בכל הספרים ובפי' ר"ח. ורבינו פי' בלע מרור יצא ח"א שלא יהא בו טעם מרור בלע מצה ומרור יחד ולא אכל עדיין לא מזה ולא מזה ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא הואיל ולא לעסו ואכל מצה עמו אין לו שום טעם. ולפי הכתוב בספרים צריך לפרש בלע מצה ומרור ידי מצה מיהו יצא דלא תימא אף ידי מצה לא יצא דאיכא תרתי לריעותא שלא טעם טעם מצה וגם לא נגע בגרונו שהמרור מוצץ בינתים: **כרכן.** שמיהו יחד בסיב הגדל סביב הדקל לא יצא שהרי הדקל לא היה ממש בפיו לא זה ולא זה: **ואין עוקרין אם השלחן.** שמצוה היא לעקור את השלחן כדלקמן כי היכי דליהוי היכירא לתינוקות. וה"מ לדידהו דהוי להו שלחן קטן לפני מי שאומר הגדה וכן לכל אחד אבל אנו מסלקין את הקערה שבה מצה ומרור ושני תבשילין לסוף השלחן ודי לנו בכך. ויש שנוהגין להגביה את הקערה על הכף ומוליאין הבשר מן הקערה ולאו מלתא היא דהא דאמר לקמן ד) בשר אין צריך להגביה ה"מ בשעה שאומר הגדה בפסח שהיו אבותינו כו' וכיון דלא מצי למימר פסח זה אם היה מגביהו לתבשיל שהיה בידו נראה כמקדיש כמתנו מחייה אבל כשמגביה הקערה כדי שיכיר תינוק ושאל היאך נראה כמקדיש קדשים לפיכך אין צריך להוליא ממנה התבשיל וגם הגבהתה חנם ואין כאן היכר לתינוק אבל עוקרין הקערה לגמרי ויימתה בקרן זוית כאילו כבר אכלו כדי שיכיר התינוק ושאל דדמי לעקירת שלחן: **פטרתן מלומר מה נשתנה.** דתניא לקמן ה) חכם בנו שואלו ואם לאו שואל הוא לעצמו מה נשתנה וכיון ששאלו ו) בנו מה נשתנה אין אנו צריכין לומר מה נשתנה אלא להשיב על דבריו (של בנו) לפי שנשתעבדנו במצרים אנו עושין כל הדברים הללו:

אף

ב) לעיל דף לו., ג) [תוס' פ"ז הי"ב], **ג)** [דף קטז.], **ד)** [דף קטז:], **ה)** [שם.], **ו)** כפ"ח: שטו"ל,

תורה אור השלם

ז. לא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

דברים טז ג

מוסף רש"י

לחם שעונין עליו דברים. שנומרים עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה (לעיל לז.).

מוסף תוספות

א. כשנכנס במעיו וטעם אחר מעורב בו. מי' הר"ן. **ב.** כשבלען, אין הטעמים מתערבים. שם. **ג.** כדאמרינן לקמן (קטז:). תוס' ר"פ. **ד.** ר"ת. ולא נראה דהא דקאמרינן לקמן היינו דוקא כשאמר פסח זה שהיו אבותינו אוכלים כו', דאסור להגביה התבשיל מפני שנראה כמקדיש אבל כשמגביה הקערה אז וודאי אין צריך להחסיר התבשילין. שם.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

אף לאן כפרוסה. לברך על אכילת מצה. ושמי שלימות מייתי משום ברכת המוציא דלא גרע משאר ימים טובים שצריך לנטוע על שתי ככרות שלימות ובוצע מחצה מהשלימות: **אף לאן הוא מסיק ואשתו אופה.** כדי שלא תתמיך: **משום קפא.** שרף החזרת קשה ויש בו חזרת: **קפא דחסא חמא.** מי שאכל חזרת ומלה בשביל הקפא יאכל נגון וירקא: **קפא דחמא כרפי.** מי שאכל נגון וקשה לו יאכל כרתי: **חמימי.** ישתה מים חמין: **קפא דכולהו חמימי.** ארס של כל ירקות חמין רפואה להן: **זכר לתפוח.** שהיו יולדות בגיהנם שם בלא עצב שלא יכירו בהן מלרייס דכתיב תחת התפוח עוררתיך (שיר ח): **נסמוכיה.** להטיל ולכתוב בו הרבה כדי שיהיה עב ונריך לקהוייה להטיל בו תפוחים ויין ומילתא דאית בו קיוהא: **צריך לקהוייה.** זכר לתפוח וצריך לסמוכיה זכר לטיט: **פגלין.** ירקות שמטילין בחרוסת זכר לתבן וחרוסת שכותשים בו הדק זכר לטיט: **פגרי חרך.** חגווים היושבים אצל חלוותיהם ומוכרין כמו מצין מן החרכים (שם ג): **מתני' ולאן הכן שואל אביו.** כאן במזיגת כוס שני הבן שואל את אביו מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני קודם אכילה:

גמ'

רשב"ם

אף לאן כפרוסה. לברך על אכילת מצה. ושמי שלימות מייתינן משום המוציא דלא גרע משאר ימים טובים שצריך לנטוע על שתי ככרות ובוצע מחצה מהשלימות: **דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה.** ונותנו מיד לתנור כשנגמר היסקו שיהא שמא יטנון התנור קודם שיזדמן עוסקין שביהם זה בהיסק התנור וזו בעיסה אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה כדי שלא תתמיך: **משום קפא.** שרף החזרת קשה הוא והרי הוא כארס: **קפא דחסא.** מי שאכל חזרת ומלה בשביל הקפא יאכל נגון וירקא: **קפא דחמא כרפי.** מי שאכל נגון וקשה לו יאכל כרתי כרישים: **חמימי.** ישתה מים חמין: **קפא דכולהו חמימי.** ארס של כל הירקות מים חמין רפואה להם: **זכר לתפוח.** במסכת סוטה (דף יא:) שהיו יולדות שם בגיהנם בלא עצב שלא יכירו בהן מלרייס דכתיב תחת התפוח עוררתיך (שיר ח): **נסמוכיה.** לכתוב בו ירקות הרבה כדי שיהא עבה: **וצריך לקהוייה.** להטיל בו תפוחים ולתת ביה קיוהא זכר לתפוח וצריך לסמוכיה זכר לטיט: **פגלין.** בשמים שמטילין בחרוסת זכר לתבן וחרסא שכותשין בו הדק זכר לטיט: **פגרי חרך.** כמו מצין מן החרכים (שם ג). חגווים היושבים אצל חלוותיהן ומוכרין: **מתני' ולאן הכן שואל את אביו.** כאן במזיגת כוס שני הבן שואל את אביו אם הוא חכם מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני קודם אכילה. ורבינו קבל מרבו ר' יעקב בן יקר וכן הבן שואל כמו כן בנות אלפחד (במדבר ז)

מה דרכו של עני בפרוסה. נראה דגם המוציא צריך לברך על הפרוסה[א] וכן משמע בפ' כילד מברכין (ברכות דף לט:) דקאמר הכל מודים לענין פסח שמניח פרוסה בתוך השלימות ובוצע פי' אפילו למ"ד מברך על השלימה ופוטר את הפתיתין מודה לענין פסח דאינו מברך על השלימה אלא על הפרוסה משום מה דרכו של עני כו' ומניחה בתוך השלימה כדי שיהא נראה שבצע על השלימה ומשמע דלענין המוציא קמיירי[ב] וקאמר בתר הכי[ג] א"ר חייא בר אבא בשבת חייב לנטוע על שני ככרות שנאמר לקטו לחם משנה ועיקר מילתיה דר' חייא בר אבא בפרק כל כתבי (שבת ד' קיח:) אלא להכי מייתי התם אחר פסח לומר שצריך שם מצה שלישית משום לחם משנה וחייב לנטוע על שתי ככרות בין בשבת בין בי"ט דאי לאו הכי למה הביא שם מילתיה דר' חייא וכן פסק רב אלפס דצריך לנטוע על שתי ככרות ביום טוב והטעם לפי שהיה לחם משנה יורד בערבי ימים טובים וקשה שאנו מתפללים באתה קדשת ובנכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים ואמר (במכילתא פרש' בשלח) בזמן ברכו בזמן קדשו משמע בי"ט היה מן יורד[ד] וכן היה נוהג ה"ר מנחם מיוני וה"ר יוסף טוב שהיו מברכין הכל על הפרוסה[ה] אך ר"י היה מברך המוציא על השלימה והדר על אכילת מצה על הפרוסה ובוצע משתיהן יחד וכן עמא דבר ולכך עושין על השלישית כריכה כדי לקיים מצוה בשלשתן:

צריך לסמוכיה וצריך לקהוייה. זכר לדם ומשום הכי קרי ליה טיבולו במשקה וכן עמא דבר לסמוכי ובשעת אכילה מקלשין אותו ביין וחומץ ובתשובת הגאונים מפרש לעשות חרוסת בפירות שנדמה לכנסת ישראל בשיר השירים (ח) תחת התפוח עוררתיך כפלח הרמון התאנה חנטה אמרתי אעלה בתמר אחוז אל גנת אגוז ושקדים על שם ששקד הקב"ה על הקץ: **תגרי** חרך שבירושלים. משמע דהלכה כר' אלעזר בר' לדוק וגם בספרים כתב ר' יוסי וימנוקו עמו וכן עשה ה"ר יוסף בסדרו חרוסת זכר לטיט:

הלילה הזה מרור. הא דלא אמר כולו מרור משום דאכלינן שאר ירקות בטיבול לאשון: **כולו צלי.** רב חסדא מוקי לה באלו דברים (לעיל דף ע.) כגון תימא דאמר חגיגה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי ואע"ג דקאמר התם ואמר רב חסדא ובפרקין ליתיה דרך הגמרא כן:

ו) ואמרתם זבח פסח הוא. פי' בתמירה שצריך לומר פסח זה שאנו אוכלין ואיתקש מצה ומרור לפסח וא"ל נמי מצה זו מרור זה: **ז) לפיכך** אנחנו כו'. י"א שבע הודאות ולא יותר כנגד ז' רקיעים: ומותם

א אף כאן בפרוסה דבר אחר מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה **ב** אף כאן נמי הוא מסיק ואשתו אופה: אע"פ שאין חרוסת מצוה: ואי לא מצוה משום מאי מייתי לה א"ר אמי משום קפא אמר רב אסי קפא דחסא חמא קפא דחמא כרתי [קפא דכרתי חמימי] קפא דכולהו חמימי אדהכי והכי נימא הכי קפא קפא דכירנא לך ולשב בנתיך ולתמני כלתך: רבי אלעזר בר' צדוק אומר מצוה וכו': מאי מצוה רבי לוי אומר **ג** זכר לתפוח ור' יוחנן אומר זכר לטיט אמר אביי **ד** הלכך צריך לקהוייה וצריך לסמוכיה לקהוייה זכר לתפוח וצריך לסמוכיה זכר לטיט תניא כוותיה דרבי יוחנן תבלין זכר לתבן חרוסת זכר לטיט אמר רבי אלעזר בר' צדוק כך היו אומרים תגרי **ה** חרך שבירושלים בואו וטלו לכם תבלין למצוה: **מתני'** **ו** מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל **ז** הלילה הזה כולו צלי שבכל הלילות (אין) אנו **ח** (חייבים לטבל אפילו) פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש **ט** מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה: **גמ'** ת"ר **י** חכם בנו שואלו ואם אינו חכם אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים: מתקיף לה רבא אטו כל יומא לא סגיא דלא מטבלא חדא זימנא אלא אמר רבא הכי קתני שבכל הלילות אין אנו חייבין לטבל אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים מתקיף לה רב ספרא חיובא לדרדקי אלא אמר רב ספרא הכי קתני אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים: מתחיל בגנות ומסיים בשבח: מאי בגנות רב אמר מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו [ושמואל] אמר עבדים היינו אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה אמר ליה לאודויי ולשבוחי א"ל **א** פטרתן מלומר מה נשתנה **יא** פתח ואמר עבדים היינו: **מתני'** רבן גמליאל היה אומר **יב** כל **ז** שלא אמר שלשה

ח [נרסת הערוך הרן], **ט** [לעיל ע.], **ג** [מטבילין ועי' תוי"ט ומהגהה שבמשניות וכן בפיקפק בגמ' בתמוך], **ד** [נ"ל מין], **ה** [נ"ל ומרוסק], **ו** [בכרכות שם ובשבת קיח: איתא רבי אבא], **ז** [וע"ע תוספות עירובין לח: ד"ה ולאן ותוספות ביצה ב: ד"ה והר'], **ח** [שיך לע"ב], **ט** [ג"ז שם],

תורה אור השלם

1. וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

דברים כו ה

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) גמ' אמר ליה פטרתן מלומר מה נשתנה. ר"ב מגומה ד"ה כדי שיכיר וכו' ובפר"ח סי' תע"ג ס"ק ז' ודו"ק:

מוסף רש"י

זכר לתפוח. י"א זכר לתפוח כשהיו טשאין הטיט על עולמה היה תופח עולמה ועשה מוגלא (האורה ח"א סי' פז). **שבכל הלילות.** של שאר ימים טובים ושבתות, **אנו אוכלים חמץ ומצה.** לא פגי דלא אכלינן לו חמץ לו מצה לכתיב בכו עוגג והיא הקעודה (מחזור ויטרי עמ' 292). **כולו צלי.** ואפילו התגנגה (לעיל ע.).

מוסף תוספות

א. והיינו ברכת המוציא שמברך הענו כל יומת השנה אף כאן בפסח יברך המוציא על הפרוסה. תוס' הרא"ש. **ב.** [ד]במאי דפליגי בכל יומת השנה בפרוסת המוציא מודים בפסח דבצעינן אפרוסה. תוס' רי"ד מהדורא תליתאה. **ג.** ולא היה נוהג כלל בשלימה דאינה אלא משום לחם משנה. תוס' הרא"ש ברכות לט:

פז א מי' פ"ח מהל' מלה הל' ו סמג עשין מא טוש"ע א"ח סי' תעה סעיף ג וסי' תעב סעי' ו: **פח** ב טוש"ע א"ח סי' תס סעיף ב:

פט ג ד מיי' פ"ז מהל' מלה הל' יא סמג עשין מא טוש"ע א"ח סי' תעב סעיף ב בהג"ה:

צ ה ו מיי' פ"ז ופ"ח מהל' מלה הלכה ב סמג שם טוש"ע שם ס"ז:

צא ז ח סעי' ז בהג"ה:

צב ח מיי' פ"ז שם הל' ה ופ"ח הל' ד:

רבינו חננאל

ד"א לחם עוני מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה וכו'. אע"פ שאין חרוסת מצוה, ואמאי מייתי ליה משום קפא כדפירשנו למעלה. ר' אלעזר בר' צדוק [אומר] החרוסת מצוה, והביא ראיה לדבריו שכך היו תגרי ירושלם אומרים קחו לכם תבלין למצוה. מכלל שחרוסת מצוה. מאי מצוה, ר' לוי אמר זכר לתפוח שנאמר תחת התפוח עוררתיך וגו'. ר' יוחנן אומר זכר לטיט. אמר אביי הלכך צריך (לקיוהא) [לקהויה] זכר לתפוח וצריך לסמוכיה זכר לטיט. תגרי חרך שבירושלים היו אומרין בואו וקחו לכם תבלין למצוה, כגון קנמון וכיוצא בו זכר להבן שבטיט. **מתני'** מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל לו כוס שני וכאן הבן חכם הבן שואל את אביו ואם לאו אשתו שואלתו. ואפ' שני תלמידי חכמים הבקיאין בהלכות הפסח שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. ואסיקנא אמר רבא שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים. מתחיל בגנות מאי היא, רבא אמר מתחלה עובדי כוכבים היו אבותינו, רב יוסף אמר עבדים היינו לפרעה. והאידנא עבדינן כתרוייהו.